

Студент 1 курсу
факультету ННІ праці та соціальних технологій Східноукраїнського національного університету
ім. Володимира Даля

НАСИЛЬСТВО У ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА

Анотація. Розглянуто особливості поширення жорстокого поводження з дітьми у шкільному середовищі. Проведено соціологічний аналіз сучасного стану досліджуваної проблеми та виявлено реальні можливості й заходи, що здійснюються на сучасному етапі в нашій державі для подолання цього соціального явища.

Аннотация. Рассмотрены особенности распространения жестокого обращения с детьми в школьной среде. Проведен социологический анализ современного состояния исследуемой проблемы и выявлены реальные возможности и мероприятия, осуществляемые на современном этапе в нашей стране для преодоления этого социального явления.

Annotation. The peculiarities of child abuse in school environment have been discussed. A sociological analysis of the current state of examined problem has been held and real opportunities and measures carried out in our country at present to address this social phenomenon have been identified.

Ключові слова: насильство, діти, школа, агресія.

Світова криза, процес формування нових "економічних" цінностей у суспільстві та відсутність моральних цінностей, героїв, позитивні вчинки яких діти могли б наслідувати, в українському суспільстві мають не найкращі наслідки. При цьому непокоїть факт збільшення числа злочинів у шкільному середовищі, про що майже щодня свідчать сучасні засоби масової інформації. Отже, формування агресивної поведінки дітей у шкільному середовищі відображає одну з найгостріших соціальних проблем – зростання насильства серед учнів. Метою цього дослідження є соціологічний аналіз насильства в школі, вияв ефективних методів вирішення та запобігання його поширенню.

Право дітей нашої країни на захист від усіх форм насильства гарантується статтями 28, 52 Конституції України, відповідно до яких ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Статтею 10 Закону України "Про охорону дитинства" встановлено, що кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності [1]. Особливу увагу цій проблемі приділяють міжнародні організації ЮНЕСКО та ЮНІСЕФ. Проблему насильства досліджували такі соціологи, як: Р. Арон, К. Вільсон,

Ш. Волін, Г. Ковганич, Г. Моргентау, Р. Нібур. Зарубіжні дослідники Х. Лейманн, Д. Лейн, К. Лоренц вивчали проблеми, які пов'язані з процесом психологічного та фізичного насилля. На теренах СНД причини та наслідки жорстокої поведінки школярів, третирування учнів учнями, висвітлені у роботах В. Ролінського, А. Чернякової. Агресія і залякування однокласників – гостра соціальна проблема, яка, на жаль, є малодослідженою в Україні.

Згідно з результатами дослідження Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, проведених у київських школах, 34 % учнів були жертвами цькування, 43 % – знущалися над однолітками хоча б раз у житті, а 13 % – були організаторами знущань [2]. У сучасній школі дитина не відчуває себе безпечно і комфортно, хоча саме тут повинні бути створені комфортні умови для всебічного розвитку особистості. Комфортно себе відчувають лише 58 % учнів, 28 % – часто конфліктують з вчителями [3, с. 18].

Через телебачення, пресу, радіо та Інтернет пропагують гультяйство, цинізм та злочинність; демонстрація сцен насильства сприяє розвитку агресивності. Одним із джерел впливу на прояв агресії та насильства підлітків є комп'ютерні ігри – жорстокі герої відеоігор виступають як моделі поведінки, які наслідують школярі. Агресивна поведінка учнів підсилюється внаслідок несприятливих відносин з педагогами, що не володіють навичками спілкування з "важкими дітьми". Постійна конфронтація, тривалі суперечки й взаємна емоційна напруженість, ворожість викликають вербальну агресію учнів на педагогів і фізичну агресію на своїх однолітків. Підлітки "отримують" навички агресивної поведінки також зі спілкування з однолітками – вони вчать себе жорстоко,

слабші та невпевнені. Жертвами стають учні, які відрізняються расовою приналежністю, фінансовим або соціальним рівнем. Такі діти не можуть відстояти себе, а захистити їх, як правило, нікому. Батьки, не маючи часу, не надають вчасної допомоги і підтримки таким дітям, залишаючи їх на самоті зі своїми проблемами. Це призводить до того, що дитина стає жертвою і самотньо страждає від приниження і болю. Агресія і жорстокість в сім'ї сприяють виробленню у дітей потреби когось принижувати та ображати, щоб перемістити свої особисті образи на інших. Важливу роль відіграє темперамент дитини: імпульсивні школярі схильні до підвищеної агресивності.

Можна виділити такі форми насильства: фізичне, психологічне, сексуальне, економічне. Психологічне насильство пов'язане з дією на психіку шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість. Сексуальне насильство супроводжується сексуальними домаганнями і сексуальною експлуатацією неповнолітніх. Воно має сучасне забарвлення, яке характеризує термін "кібербулінг" – це насильство (в тому числі, сексуальне) через Інтернет: це технічно сфабриковані сексуальні фото із зображенням обраної жертви, сексуально образливі записки, листи, плітки, обмови, відео тощо [4]. Фізичне знущання супроводжується нанесенням фізичних травм, різних тілесних ушкоджень, що заподіюють шкоду здоров'ю дитини, порушують її розвиток і позбавляють життя. Ці дії можуть здійснюватися у формі штовхань, побоїв, катування, струсу, у вигляді ударів та ляпасів. Під час економічного насильства школярі втрачають власні кошти та майно.

Згідно з дослідженнями медиків, насильство у будь-якій формі залишає грубий слід у психіці дитини. Багато з постраждалих учнів мають безліч психоемоційних розладів і проблем зі здоров'ям.

Тому соціально-психологічні служби повинні активно працювати з родиною, проводити продуктивну роботу з жертвою: дитині необхідно допомогти позбутися почуття страху і повернути віру в себе. Необхідно подолати проблему байдужості, бо мова йде про дітей, які душевно та фізично страждають, які з кожним днем втрачають віру в справедливість та власні сили. Учням необхідна увага дорослих та підтримка адміністрації школи; важливо розмовляти, пояснювати та навчати дітей мирному стилю спілкування, знаходити аргументи, відстоювати свої позиції ввічливими словами. Необхідна більша увага з боку батьків, які повинні відслідковувати: яким фільмам віддає перевагу дитина, яку поведінку наслідує та чим захоплюється. Вони повинні приділяти увагу настрою, з яким дитина повертається зі школи, бо дуже часто жертва насильства через сором та страх замовчує про те, що сталося. Отже, профілактика і попередження насильства у школі стає необхідним фактором для вирішення даної проблеми.

Проблема насильства у шкільному середовищі є результатом дії багатьох чинників, серед яких можна виділити: соціальні умови, психологічні особливості школярів, психологічний тиск з боку педагогів, нестача спеціальних організацій та спеціалістів з подолання конфліктів, суспільно-політична та культурна криза та ін. Держава повинна вжити низку заходів для викорінення даної проблеми в нашому суспільстві: відкривати нові центри для дітей, що постраждали від насильства, спеціалізовані соціальні служби. Повинно відбуватися підвищення поінформованості населення про проблему жорстокого поводження серед школярів та можливі шляхи запобігання недбалого ставлення й приниження дитячої гідності. При вирішенні цієї проблеми особлива відповідальність покладається на педагогів навчальних закладів, які повинні формувати у школярів навички співпраці, створювати безпечне здорове середовище у шкільних колективах, допомагати будувати ефективну систему вирішення конфліктних ситуацій. Соціальні педагоги мають виявляти дітей-агресорів і проводити з ними активну індивідуальну роботу, вчити їх аналізувати свої почуття та з розумінням ставитися до індивідуальних відмінностей кожної людини. Необхідно розширити позакласну роботу: різноманітні спортивні змагання, ігри, організації клубів з правових знань, конкурси та інші заходи, які сприяють колективному зближенню дітей. Суспільство має докласти всіх зусиль для того, щоб у дітей формувалася творчість, активність та самореалізація особистості.

Наук. керівн. Любовікова О. О.

Література: 1. Про охорону дитинства [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>. 2. Насильство в українських школах. Звідки у дітей агресія? [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://rights.martin-club.org/index.php?id=1316525650>. 3. Тулупова Т. В. Діалог між учителями та учнями / Т. В. Тулупова // Шкільному психологу. Усе для роботи. – 2010. – № 5(17). – С. 18. 4. Кібербулінг як педагогічна проблема [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://bo0k.net/index.php?p=achapter&bid=15558&chapter=1>.